

Nr 783

Av herr **Rubin**, *angående rationaliseringen av statsförvaltningen.*

Inom den offentliga sektorn har antalet anställda på senare år ökat i snabbt tempo. Stat och kommun hade år 1950 tillsammans omkring 295 000 anställda. Tio år senare var antalet ca 410 000. År 1965 hade antalet stigit till 515 000, vilket innebär en ökning med i runt tal 105 000 personer under en 5-årsperiod.

Enligt 1965 års långtidsutredning skulle den offentliga sektorn år 1980 sysselsätta ca 900 000 personer, motsvarande en ökning med ca 50 % över en 10-årsperiod. Antalet offentligt anställda skulle med andra ord stiga på ett mycket markant sätt.

Personalökningen inom statsförvaltningen har i vissa fall varit ofrånkomlig med hänsyn till bl. a. reformarbetet på olika områden inom den offentliga sektorn, som nästan uteslutande levererar tjänster (sjukvård, utbildning osv.). Vidare har ambitionsnivån inom den offentliga verksamheten gradvis höjts.

Det är emellertid ett allmänt intresse, att tjänstemannakåren inom den offentliga sektorn inte växer mer än nödvändigt. I nuvarande statsfinansiella läge är det av stor betydelse att administrationen inte drager onödigt höga kostnader. Våra utsikter att snabbt komma ur den ekonomiska krisen och i fortsättningen höja levnadsstandarden beror ytterst på möjligheterna att öka produktionen. En mycket viktig åtgärd härvidlag är att tillföra produktionen så stor andel som möjligt av landets arbetsföra befolkning. Det är därför i hög grad angeläget, att man inom den offentliga förvaltningen lika väl som inom det enskilda näringslivet noga hålllar med tillgängliga personella resurser. Alla möjligheter till rationalisering bör därför beaktas och tillvaratagas. Betydelsen av åtgärder i sådant syfte poängteras varje år i finansdepartementets anvisningar angående myndigheternas anslagsframställningar, där bl. a. framhålles nödvändigheten av att i en intensifierad takt genomföra rationalisering och andra arbetskraftsbesparande åtgärder för att möta den snabbt stigande efterfrågan på offentliga tjänster. Den sålunda anbefallda rationaliseringsverksamheten synes dock i många fall ha givit tämligen blygsamma resultat.

Kostnadsutvecklingen för den offentliga sektorn uppvisar likaledes en brant uppåtgående kurva. Budgetåret 1956/57 uppgick kostnaden för statsförvaltningen i vidsträckt bemärkelse till ca 3,1 miljarder kronor, varav ca 78 % beräknades vara lönekostnader. Antalet statstjänstemän var vid detta tillfälle ca 220 000. År 1964, då antalet statsanställda var ca 250 000, uppskattades de årliga personalkostnaderna till inte mindre än 7—8 miljarder kronor inklusive sociala kostnader, lokaler, materiel m. m., vilket motsvarade 35—40 % av driftbudgeten.

Även om avsevärda ansträngningar gjorts och görs inom den offentliga verksamheten för att åstadkomma besparingar och högre produktivitet, främst då inom de affärsdrivande verken, synes — mot bakgrunden av vad ovan framhållits — en ökad takt i rationaliseringssträvandena vara i hög grad önskvärd och angelägen.

Rationaliseringen inom statsförvaltningen bedrivs i dag dels på det centrala planet av bl. a. statskontoret, riksdagens revisorer m. fl. myndigheter, dels genom myndigheterna själva.

För statskontorets vidkommande kan konstateras, att detta ämbetsverk på senare år tilldelats högst betydande resurser. Trots detta synes statskontoret inte vara i stånd att medhinna mer än punktvis insätta rationaliseringsåtgärder, och en systematisk genomgång av samtliga myndigheters verksamhet skulle taga en lång följd av år.

Riksdagens revisorers årliga granskning, som synes ha en mera stickprovsmässig karaktär, har i många fall visat sig kunna ge goda resultat. Detta förhållande synes utgöra ett gott bevis för att åtskilligt bör stå att vinna genom en kontinuerlig och systematiskt bedriven översyn av hela statsförvaltningen.

Rationaliseringsverksamheten inom de olika myndigheterna slutligen synes vara av högst varierande omfattning och lämnar en hel del övrigt att önska. Inom många myndigheter bedrivs rationaliseringsarbetet genom de s. k. organisationsföredragandena, som vid sidan av sitt ordinarie arbete även — mot en ringa ersättning — skall ägna sig åt rationaliseringsverksamhet. Att effekten under sådana förhållanden blir tämligen blygsam är fullt förståeligt, speciellt som nämnda tjänstemän dessutom inte torde ha någon nämnvärd rationaliseringsteknisk utbildning eller erfarenhet av rationaliseringsarbete.

Vissa större myndigheter har egna rationaliseringsavdelningar av större eller mindre format med specialutbildad rationaliseringspersonal. Enligt olika uppgifter är takten i rationaliseringsverksamheten där en helt annan än hos myndigheter med enbart organisationsföredragande.

För några år sedan förelåg en uppgift från statskontoret, enligt vilken totalt ca 500 anställda var sysselsatta med rationaliseringsverksamhet inom hela statsförvaltningen. Detta innebar då, att på varje rationaliseringsman gick det ca 500 statsanställda, vilket får anses vara mycket blygsamma resurser i förhållande till den verksamhet som myndigheterna bedriver och i varje fall betydligt mindre än vad man inom industrin och det enskilda näringslivet i övrigt brukar satsa på rationalisering. Med hänsyn till det nuvarande statsfinansiella läget och befolkningsutvecklingen i övrigt förefaller det vara missriktad sparsamhet, om man inte ger myndigheterna själva tillräckliga rationaliseringsinstrument, så att de har en rimlig möjlighet att åstadkomma en effektiv drift och en ökad produktivitet.

Sjukvården är ett annat område, där kostnadskurvan stiger brant och där behovet av personal blir alltmer påtagligt men där rationaliseringsverksamheten inte synes ha bedrivits i tillräcklig takt för att motverka det alltmer uttalade behovet av personalförstärkningar. Utan tvivel görs på många håll inom sjukvården aktningvärda ansträngningar för att ekonomisera driften. Men även här synes en mar-

kerad eftersläpning förefinnas när det gäller rationaliseringsresurserna. Olikheterna när det gäller personaluppsättningen på de vid vissa sjukhus tillskapade rationaliseringsavdelningarna förefaller likaledes påfallande stora.

Landets samlade sjukvård disponerar enligt olika uppgifter drygt 200 rationaliseringsexperter på de omkring 125 000 anställda, medan storindustrin i dag har 10—15 rationaliseringsmän per 1 000 anställda.

Behovet av rationalisering inom den offentliga sektorn stegras oavbrutet av framför allt två skäl:

1. Ett alltmera påtagligt tryck på samhällets resurser.
2. En ökande konkurrens om arbetskraft mellan offentlig och enskild verksamhet.

På produktionssidan anses allmänt att rationaliseringen gått mycket långt, medan det finns stort utrymme för långtgående personalbesparingar inom kontorssektorn. Ingenjörsvetenskapsakademien har i en utredning för något år sedan framhållit att effektiviteten på kontor är påfallande låg, ofta inte mer än 50 % mot vad som får anses skäligt. Staten är landets största arbetsgivare för kontorsanställda, dvs. för administrativ personal i olika grader. Staten bör av angivna skäl ha ett mycket stort intresse för ökad produktivitet vad avser kontorsverksamheten. Den starka ökningen av personal inom den offentliga sektorn skapar onekligen problem. Den mänskliga arbetskraften är dyr och tenderar att bli än dyrare, vilket bl. a. gör att lönsamhetsgränsen för mekanisering flyttas allt längre fram till maskinernas förmån. Utan tvivel kommer det att bli allt nödvändigare att söka rationalisera det statliga kontorsarbetet i en helt annan takt än hittills och göra det mindre personalkrävande, så att den offentliga sektorn i framtiden inte tar en allt större del eller rent av huvudparten av arbetskraften i anspråk.

Enligt 1965 års långtidsutredning skulle den offentliga sektorn ta bortåt 45 % av tillskottet på arbetsmarknaden under åren 1965—1970. Under den därpå följande 10-årsperioden skulle nämnda sektors del av tillskottet öka ytterligare. En dylik utveckling synes klart belysa nödvändigheten av att för den offentliga sektorn skapa rationella och effektiva organisationsformer och att utveckla arbetsbesparande metoder. Mot denna bakgrund är det angeläget att kraftigt understryka nödvändigheten av en konsekvent genomförd rationalisering hos samtliga myndigheter i syfte att åstadkomma olika slag av åtgärder, som kan motverka den förväntade ökningen av personalbehovet resp. som kan öka arbetsprestationen hos den anställda personalen. Här synes i första hand tre vägar böra prövas:

1. Ökad mekanisering och standardisering, vilket förutsätter tillräckliga ekonomiska resurser för att åstadkomma en nödvändig mekanisering av personalkrävande arbetsrutiner.
2. Ett bättre utnyttjande av nuvarande resurser (personal, byggnader, maskiner).
3. Bättre metoder för beslutsfattandet, ökad delegering och decentralisering.

Det förefaller dessutom betydelsefullt att av varje myndighet begära en prestationsökning varje år av t. ex. 4 %. Detta skulle i princip innebära, att hänsyn alltid togs till om någon rationaliseringseffekt åstadkommits, innan en myndighet till-

delas nya resurser. Om man som jämförelse ser på ett industriföretags planering, skall man finna att stora delar och ofta huvudparten av investeringarna avsätts för effektivisering av produktionsapparaten ofta i syfte att minska den dyrbara arbetskraften. Det synes nödvändigt att staten radikalt omprövar sin investeringspolitik i samma riktning. Inte minst gäller detta sjukvården. Genomgripande rationalisering kräver inte bara tillräcklig tillgång till välutbildad rationaliseringspersonal utan också stora kapitalinsatser.

En synnerligen viktig fråga är att få alla anställda att förstå och inse, att det verkligen finns rationaliseringsmöjligheter överallt och att man därför alltid bör ompröva arbetsmetoder, organisation och planering innan nya personalförstärkningar begärs. Här synes den inom många industrier och andra enskilda företag med stor framgång bedrivna förslagsverksamheten bland de anställda böra intensifieras och med olika medel stimuleras på ett helt annat sätt än hittills skett inom den statliga verksamheten.

Med hänvisning till det ovan anförda hemställes,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla

dels om en allsidig och förutsättningslös utredning rörande effektivisering av hela rationaliseringsverksamheten inom statsförvaltningen och framlägga förslag vartill denna utredning kan föranleda i syfte att nedbringa statsutgifterna och minska personalbehovet nu och i framtiden,

dels om en utredning rörande möjligheterna att bland den statsanställda personalen genom bl. a. ökad upplysning och information åstadkomma ett målmedvetet kostnadstänkande och en ökad förslagsverksamhet i syfte att få fram initiativ till rationaliserings- och besparingsåtgärder.

Stockholm den 26 januari 1968

Bertil Rubin (mbs)
